

بررسی وضعیت کمی تولید اطلاعات علمی به وسیله اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کاشان در سال های 1374-1379¹

محمد رضا رامشک²

چکیده

نتایج این بررسی نشان می‌دهد که تولید اطلاعات علمی توسط اعضای هیئت علمی این دانشگاه بیشتر به صورت گروهی انجام گرفته و از 540 عنوان کل منابع اطلاعاتی تولید شده توسط اعضای هیئت علمی این دانشگاه بیشترین تولیدات در قالب مقاله در مجلات علمی (36/6 درصد)، و کمترین تولیدات در قالب کتاب (2/6 درصد) ارائه شده‌اند. تعداد مقالات چاپ شده در مجلات علمی خارجی تنها 4 درصد بوده و 96 درصد مقالات در مجلات داخلی به چاپ رسیده. بیشترین تولیدات در موضوع اتکال‌شناسی (28 درصد) و کمترین آن در موضوع گوش و حلق و بینی (0/18 درصد) بوده است. کلیدواژه‌ها: تولید اطلاعات، اطلاعات علمی، اعضای هیئت علمی، دانشگاه علوم پزشکی کاشان

مقدمه

شاخص‌هایی که در حال حاضر فاصله بین کشورها را تعیین می‌کنند با شاخص‌هایی نظیر قدرت نظامی، ثروت، درآمد، و ... که در گذشته، کشورها براساس آن‌ها طبقه‌بندی می‌شدند متفاوت‌اند؛ در حال حاضر شاخص‌های علمی - تحقیقاتی هستند که جایگاه کشورها را تعیین و آن‌ها را از هم تفکیک می‌کنند. با توجه به این که تحقیق جزء جدایی‌ناپذیر و اساسی علم است، کشورهایی که بیشتر از دستاوردهای دیگر کشورها استفاده می‌کنند برای آن که علم را درون‌زا کنند و آن را به جزئی از خود آن کشور یا نظام تبدیل کنند ناگزیر باید تحقیق و پژوهش را در دستور کار خود قرار دهند.³

در این بین دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی-پژوهشی هر کشور نقش بسزایی برعهده دارند، زیرا یکی از شاخص‌ترین پشتوانه‌های علمی دانشگاه‌ها و بطور کلی تعلیمات کشوری، وضعیت علمی و تحقیقاتی کادر آموزشی آن کشور است. امروزه تدریس کردن کافی نیست، بلکه انتظار می‌رود که اعضای هیئت علمی به موازات تدریس، پژوهش نیز انجام دهند. در واقع رشد و توسعه دانشگاه‌ها منوط به تحقیقات و تولید اطلاعات

۱. برگرفته از: محمد رضا رامشک، «بررسی وضعیت کمی تولید اطلاعات علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی کاشان طی سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۷۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.

۲. کارشناس ارشد کتابداری کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی کاشان

توسط اعضای هیئت علمی می‌باشد. در حال حاضر عوامل توسعه‌ساز، متکی به علوم و فناوری‌اند و از درون دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی می‌جوشند و تمام ابعاد توسعه را دربرمی‌گیرند.

برای سنجش تولیدات علمی شاخص‌های متعددی وجود دارند، از جمله تعداد مقالات چاپ‌شده در مجلات معتبر بین‌المللی که گاهی مهمترین شاخص سنجش وضعیت تحقیقات در کشورها محسوب می‌شوند. در سال 2000 تعداد مقالات ایرانی در مجلات معتبر جهانی تقریباً بیش از 1200 مقاله بود، در حالی که این رقم برای کشور ترکیه 10,000 و برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه که در گذشته از ما عقب‌تر بودند، دست کم 5000 بوده است.⁴

با توجه به موارد ذکر شده و این که اعضای هیئت علمی یکی از ارکان اصلی تولید اطلاعات در مراکز دانشگاهی و پژوهشی هستند و با توجه به این که دانشگاه علوم پزشکی کاشان سالانه صدها فارغ‌التحصیل در مقاطع مختلف (دکترای تخصصی، دکترای پزشکی عمومی)، (کارشناسی و کاردانی) دارد، نقش این اعضا در تولید اطلاعات علمی و روند آن تا به حال مورد مطالعه و بررسی قرار نگرفته است. در این پژوهش کوشش شده خلاً موجود در برخی زمینه‌های موضوعی و برآورد کمی تولید اطلاعات اعضای هیئت علمی گروه‌های آموزشی دانشگاه علوم پزشکی کاشان مورد بررسی قرار گیرد تا دریابیم وضعیت تحقیقات در این دانشگاه چگونه است. بدون شک بررسی آثار پژوهشی این دانشگاه نظیر کتاب، مقالات علمی، پوسترها و طرح‌های تحقیقاتی می‌تواند جوابگوی پرسش ما باشد.

سؤالات پژوهش

1. خصوصیات فردی اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی کاشان چیست؟
2. تولید اطلاعات علمی در چه زمینه‌هایی است؟
3. اطلاعات علمی تولیدشده بیشتر به چه شکل است؟
4. چند درصد از اطلاعات علمی تولیدشده در نشریات خارجی منتشر شده؟
5. چند درصد این اطلاعات علمی در نشریات داخلی منتشر شده؟
6. روند تولید اطلاعات علمی در طول سال‌های مورد پژوهش چگونه بوده است؟

جامعه پژوهش

جامعه پژوهشی این تحقیق عبارت است از همه اعضای هیئت علمی دانشگاه پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی کاشان (120 نفر) که با مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر، با مدارج دانشگاهی مربی، استادیار و دانشیار در این دانشگاه به تدریس و پژوهش اشتغال دارند و شامل اعضای حق‌التدریسی، انتقال‌یافته از این دانشگاه و مامور به این دانشگاه نمی‌شود.

در بخش‌های بعدی این مقاله برای اختصار از آوردن کلمات «و خدمات بهداشتی درمانی» در عنوان دانشگاه خودداری می‌شود.

ابزار و روش گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسشنامه‌ای بود که در تحقیقات مشابه نیز مورد استفاده قرار

گرفته بود و پژوهشگر با توجه به اهداف و سؤالات پژوهش، تغییراتی در آن ایجاد نمود که مورد تأیید اساتید راهنما و مشاور نیز قرار گرفت. این پرسشنامه شامل دو بخش بود. بخش اول شامل ویژگی‌های فردی (سن، جنس، مرتبه علمی، وضعیت استخدامی، میزان تحصیلات، گروه آموزشی و دانشکده محل خدمت)، و بخش دوم شامل 4 عبارت که سابقه فعالیت‌های پژوهشی اعضا در تولید کتاب، چاپ مقاله در مجلات علمی، مقالات و پوسترهای چاپ شده در همایش‌ها و طرح‌های تحقیقاتی را دربر می‌گرفت.

سیاهه کاملی از اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی کاشان دریافت، و پرسشنامه به تعداد اعضا تکثیر شد. از آنجا که پژوهشگر احتمال عدم همکاری در تکمیل پرسشنامه را به علت‌های مختلف از جمله کمبود وقت بعید نمی‌دانست، افزون‌بر تشویق اعضا به تکمیل پرسشنامه، تمامی شماره‌های فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کاشان با عنوان «فیض» (از اولین شماره در سال 1376 تا 1379)، تمامی مجموعه مقالات همایش‌های علمی برگزار شده در سال‌های مورد پژوهش، و نیز فهرست کاملی از طرح‌های تحقیقاتی پایان‌یافته توسط اعضا در طول سال‌های مورد پژوهش را که تحویل کتابخانه مرکزی دانشگاه شده بود مورد بررسی قرار داد. از آنجا که در این بررسی مشاهده شد فعالیت‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی بیشتر به صورت گروهی است و امکان تفکیک تولیدات برای هر عضو نیست، برای جلوگیری از تکرار تولیدات گروهی در محاسبات، تولیدات علمی چاپ شده توسط اعضای هیئت علمی دانشگاه در دفتری جداگانه ثبت شد و بعد از آن تولیدات انفرادی و گروهی که هر یک از اعضا در آن شرکت داشتند بطور جداگانه در پرسشنامه‌ها آورده شد. سپس اقدام به توزیع پرسشنامه‌ها بصورت حضوری در بین تمامی 120 عضو هیئت علمی دانشگاه شد. با وجود افزایش مهلت گردآوری پرسشنامه‌ها و پیگیری مرتب نسبت به تکمیل آن‌ها، 100 پرسشنامه (83 درصد) جمع‌آوری گردید. پس از رفع نواقص اطلاعاتی که مستلزم مراجعات مکرر به افراد جامعه مورد پژوهش بود، اطلاعات از پرسشنامه‌ها استخراج و مورد تحلیل قرار گرفت. همان‌طور که اشاره شد به علت کارهای گروهی اعضای هیئت علمی دانشگاه، برای این که حقی از کسی تضییع نشود، کارهای گروهی به تعداد افرادی که در آن شرکت کرده‌اند محاسبه شده؛ مثلاً اگر یک مقاله توسط 3 نفر انجام شده، جزء تولیدات هر یک از افراد منظور شده و به این ترتیب در مجموع تولیدات 3 بار محاسبه شده است. بنابراین اطلاعات به دست آمده به دو صورت - یکی به صورت «بدون احتساب اشتراکات» و دیگری به صورت «با احتساب اشتراکات» - گزارش خواهد شد.

یافته‌های پژوهش

46 درصد اعضای هیئت علمی دانشگاه پزشکی کاشان دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد، 43 درصد فوق دکتری (تخصص در یکی از رشته‌های پزشکی)، و 11 درصد دارای مدرک تحصیلی دکتری می‌باشند.

از مجموع اعضای هیئت علمی مورد مطالعه 46 درصد مربی، 51 درصد استادیار و 3 درصد دانشیار بودند. از لحاظ جنس، 75 درصد مرد و 25 درصد زن می‌باشند. از لحاظ سن 90 درصد در گروه سنی زیر 45 سال قرار دارند. از لحاظ توزیع پراکندگی، بیشترین تجمع با 62 درصد مربوط به دانشکده پزشکی است. یافته‌ها آنگونه که در جدول شماره 1 منعکس است نشان می‌دهد که از 540 اثر تولید شده 36/6 درصد مقاله، 21/3 درصد پوستر چاپ شده در همایش، 16 درصد طرح تحقیقاتی و 2/6 درصد کتاب بوده.

جدول 1. توزیع فراوانی اطلاعات تولیدشده در دانشگاه علوم پزشکی کاشان به تفکیک با احتساب تولیدات مشترک و بدون احتساب تولیدات مشترک، در سال‌های 1379-1374⁵

نوع اثر نوع تولید	کتاب		مقاله در مجلات علمی				مقاله در مجموعه مقالات همایش‌ها	پوستر در مجموعه مقالات همایش‌ها	طرح‌های تحقیقاتی				
	تعداد کل	نوع	تعداد کل	نوع					وضعیت اجرا	تعداد کل			
				ترجمه	تألیف	موردی					پژوهشی	انفرادی	گروهی
تولیدات مشترک بدون احتساب	14	5	9	198	184	13	1	127	115	86	53	33	540
تولیدات مشترک با احتساب	18	5	13	320	300	19	1	141	191	166	116	50	836

جدول 2. توزیع فراوانی تولید مقالات دانشگاه علوم پزشکی کاشان، چاپ شده در مجلات علمی به تفکیک دانشکده و نوع مقاله

مجلات داخلی	مجلات خارجی	زبان انگلیسی	نوع مقاله				وضعیت اجرا		تعداد	دانشکده
			ترجمه	پژوهشی	مروری	موردی	انفرادی	گروهی		
33	0	1	1	30	0	2	4	29	33	بهداشت
40	0	0	0	40	0	0	3	37	40	پرستاری و مامایی
223	8	12	0	215	0	16	7	224	231	پزشکی
16	0	0	0	15	0	1	0	16	16	پیراپزشکی
312	8	13	1	300	0	19	14	306	320	مقالات مشترک با احتساب
190	8	12	1	184	0	13	14	184	198	مقالات بدون احتساب
96	4	6	0/5	93	0	6/5	7	93	100	درصد

همانگونه که در جدول شماره 2 ملاحظه می‌شود دانشکده پزشکی با 231 مقاله بیشترین و دانشکده پیراپزشکی با 16 مقاله کمترین نقش را در تولید مقالات چاپ‌شده در مجلات داشته‌اند. 93 درصد از مقالات به صورت گروهی و تنها 7 درصد به صورت انفرادی تولید شده. از نظر نوع مقالات 93 درصد از مقالات پژوهشی، 6/5 درصد موردی و تنها 1 مقاله (0/5 درصد) به صورت ترجمه ارائه شده و هیچ‌گونه مقاله مروری

1. اختلاف بین جمع طرح‌های تحقیقاتی که به صورت انفرادی اجرا شده‌اند به خاطر وجود اعضای هیئت علمی است که در اجرای این‌گونه طرح‌ها نه به عنوان مجری بلکه به عنوان همکار طرح، نقش داشته‌اند.

توسط دانشکده‌ها ارائه نشده.

بیشترین نقش را در تولید مقالات پژوهشی و موردی دانشکده پزشکی داشته. تنها 6 درصد از مقالات به زبان انگلیسی بوده و فقط 8 مقاله (4 درصد) از مقالات در مجلات خارجی ارائه شده‌اند که تماماً توسط دانشکده پزشکی بوده است.

تحلیل

اعضای هیئت علمی دانشگاه پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی کاشان بیشتر به صورت گروهی به تحقیق و پژوهش پرداخته‌اند. روند کلی تولید اطلاعات علمی در سال‌های مورد پژوهش در این دانشگاه سیر صعودی داشته و سال‌های 1378 و 1379 پر بارترین سال‌ها در تولید اطلاعات علمی بوده. اعضای هیئت علمی دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد (رتبه مربی) در تولید اطلاعات شرکت بیشتری داشته‌اند. احتمالاً، به دلیل عدم اشتغال به کار بالینی (در مطب)، این اعضا فرصت بیشتری برای پژوهش دارند. همچنین انگیزه فراوان این اعضا برای انجام فعالیت‌های پژوهشی و حضور هرچه بیشتر در صحنه دانشکده می‌تواند از عوامل تولید اطلاعات توسط آنان باشد. گروه سنی 41-45 سال بیشتر، و زنان کمتر از مردان در تولید اطلاعات مشارکت داشته‌اند.

منابع

انصافی، سکینه. «مطالعه وضعیت تولید اطلاعات اعضای هیئت علمی بخش منابع طبیعی (جنگل و مرتع) در ایران طی سالهای 1368-1376». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، 1377.

بیگللو، محمدحسین. «مطالعه وضعیت کمی تولید اطلاعات علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی تبریز (1374-1367)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، 1375.

توکل، محمد. «جایگاه تحقیقات در برنامه سوم توسعه». رهیافت. 24. بهار و تابستان 1380: 12، 14.

رضوی، سید علی اصغر. «بررسی وضعیت کمی تولید اطلاعات علمی اعضای هیئت علمی دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس طی سالهای 1372-1377». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، 1378.

Glanzel, W; Schubert, A; and cherwon, H.J. "A Bibliometric analysis of international scientific cooperation of the European union (1985-1995)". *Scientometrics*. 45(2). 1999:185-202.

Moreno, C.M. and Revista, E sanz. "Spanish scientific out in genetics". *Espanola de documentacion cientifica*. 19(4) Dec. 1996: 377.

Ortiz-Rivera, lauric A; sanz-casada, Elias; and Suarez Balseiro, Carlos A. "scientific production in puertorico in science and technology during the period 1990 to 1998". *Scientometrics*. 49(3). Nov. 2000: 403-405.